

НОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРЕЦЬКОГО МОВНОГО ПИТАННЯ

Попри те, що грецьке мовне питання вважається офіційно вирішеним, донині не припиняється наукова дискусія стосовно цієї проблематики, а саме питання постає у новому ракурсі, зважаючи на соціокультурні та відповідні мовні зміни, що відбуваються в сучасному грекомовному просторі. Отже, нове прочитання грецького мовного питання є наразі вельми актуальним.

Навесні 1976 року в Законі про мову димотику було проголошено мовою освіти на всіх освітніх рівнях. Слід зазначити, що попри брак навчальних підручників та посібників і глибоко вкорінені навички вчителів викладати кафаревусою, початковий хаос швидко подолали й освітню реформу було успішно реалізовано. А університетські підручники з правознавства, вперше перекладені на димотику, стали наочним доказом помилковості поширеного на той час уявлення, передусім серед грецьких юристів та науковців, про те, що димотиці бракує необхідної понятійної точності для викладення наукових положень та міркувань. Проте, наскільки новий досвід мовного використання вкоренився та дістав поширення серед мовців у різних комунікативних ситуаціях, лишається дискусійним питанням. Приміром, М. Калергіс та М. Георгіулеа, які аналізують використання дієприкметника в сучасних грекомовних перекладах документів Організації Європейського Союзу. Проведений дослідниками статистичний аналіз демонструє, що кількісно в більшості текстів проаналізованих сучасних документів переважають саме атипові дієприкметники, тобто такі, що або не закріплені офіційною граматиною (шкільною граматиною новогрецької мови М. Триандафілідіса), або згадуються в ній побіжно. Всі вони мають архаїчне походження та зараз сприймаються як елемент кафаревуси. Підсумовуючи, дослідники зазначають, що в сучасній граматиці новогрецької мови мають бути описані не тільки ті мовні елементи, що є загальноновживаними, а також і ті, що характерні для фахової мови [5].

Після офіційного вирішення мовного питання підсумковий варіант новогрецької мови дістав назву «стандартна новогрецька», яка, хоча і димотична в своїй основі, все ж увібрала в себе окремі фонологічні, морфологічні та передусім лексичні особливості кафаревуси. На думку Х. Карвуніса, визначальну роль у процесі стандартизації новогрецької мови (передусім протягом останньої чверті 20 ст.) відіграв саме науковий, публіцистичний, газетний та адміністративний дискурс [7, с. 310]. На думку дослідника, процес формування стандартної новогрецької мови... був таким тривалим у часі спочатку через відсутність національної держави, а потім через мовну ідеологію та зав'язане на ній мовне питання [7, с. 311].

У процесі стандартизації новогрецької мови в неї було включено багато книжних (тобто архаїзованих) мовних елементів, що підтверджується результатами досліджень грецьких мовознавців останніх двох десятиліть [2; 4]. Щодо соціокультурної складової питання, у дослідженні 2019 року М. Георгаліду та ін. зазначається таке: «Грецька мовна спільнота, попри інституціональне вирішення мовного питання, експліцитно та імпліцитно підтримує визначальний зв'язок сучасної грецької держави й сучасної грецької ідентичності з давньогрецькою писемною традицією. ... Попри вирішення мовного питання зберігається престижність та активне використання архаїзованих структур у мові адміністрації та церкви, а також у багатьох інших текстових жанрах» [3, с. 68]. При цьому дослідники констатують брак мовознавчих робіт, які б висвітлювали походження різних архаїзованих мовних форм, що потрапили до стандартної новогрецької мови через кафаревусу, а також обґрунтовують необхідність створення «Словника мовних одиниць книжного стилю новогрецької мови».

Мовне питання в Греції завжди було темою для політичних спекуляцій, особливо загострюючись у період воєнних конфліктів. У ході протистояння двох мовних різновидів – кафаревуси та димотики – сформувався уявлення про їхній тісний зв'язок з поняттями консерватизм vs прогресивність і права vs ліва ідеологія відповідно. Поступово цей зв'язок став засобом політичної ідентифікації особи. Таким чином, димотикізм, як культурно-мовний рух за очищення грецької мови від кафаревуси та архаїзмів, перш ніж стати частиною офіційної національної ідеології, здійснює довгий шлях як виразник опозиційних ідей [6, с. 272]. Ідеологічна складова мовного вжитку продовжує своє життя і в умовах офіційно знятої дихотомії димотики та кафаревуси. Так, А. Йорданіду, описуючи функціонування морфологічних мовних елементів книжного походження в корпусі текстів офіційно-ділового стилю, виділяє серед них такі, що є показниками мовної ідеології окремих мовців, які використовують архаїзовані мовні форми.

Британський філолог П. Макридж, висловлюючись стосовно грецького мовного питання, зазначає таке: «в сучасній писемній мові використовується багато рис давньогрецької мови та кафаревуси. Якщо й залишилася в грецькому мовному питанні невирішена складова – то це дискусія про обов'язковий характер вивчення в школі давньогрецької мови» [1].

Однак, аналіз останніх публікацій засвідчує, що дедалі частіше звучать окремі критичні голоси на адресу грецької мовної спільноти щодо зловживання книжними мовними формами та небажання прийняти мовні зміни в новогрецькій мові. Так, сучасний грецький письменник та перекладач Нікос Сарандакос, констатує мовний консерватизм грецької спільноти, у своїй статті під назвою «Дванадцять канонів неокафаревуси» зазначає, що наразі серед греків є багато мовців, які свідомо архаїзують своє мовлення на фонологічному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівні, навіть у ситуаціях, несумісних з використанням високого стилю, характеризуючи таку мовну поведінку як хворобливу. Мовний консерватизм, на думку М. Георгаліду та ін. також заважає грекам активно використовувати форми жіночого роду іменників на позначення професій, звань, посад тощо [3, с. 67].

А. Міхаліс, піддаючи сумніву тезу про остаточне вирішення мовного питання в Греції, убачає однією з причин такого стану речей ідеологічну складову підручників з новогрецької мови для старших класів. Зокрема, в одному підручнику з новогрецької мови дослідник знаходить та перераховує сім загальних місць (ідеологічних кліше) стосовно мови, нації та ідентичності, що характеризують ідеологію пуризму з її основним інструментом впливу – мовним регулюванням. Зокрема, представлені в теоретичній частині аналізованого А. Міхалісом підручника ідеологеми, що покликані формувати в учнів уявлення про рідну мову та її варіанти, зводяться до таких кліше: псування мови, моральний обов'язок, повага мовної традиції, мовна автентичність, зв'язок мови з історією та культурою, відповідність відношень між мовними системами різних історичних періодів до родинних відносин, краса, багатство та виразність мови [8, с. 140-142].

Підсумовуючи, можемо констатувати, що, хоча офіційно грецьке мовне питання було вирішене в 1976 році на користь народно-розмовного мовного різновиду – димотики, протягом наступних десятиліть сформувався так зване новогрецьке койне, або стандартна новогрецька мова, що ввібрала в себе достатню велику кількість архаїчних мовних елементів. З одного боку, більшість сучасних дослідників визнає значний внесок кафаревуси у формування стандартної новогрецької мови та відстоює необхідність подальшого вивчення та лексикографічного опрацювання мовних елементів книжного / архаїчного походження задля поглиблення знання про історію розвитку грецької мови. З іншого боку, частина грецьких філологів проявляє занепокоєння етнолінгвістичною ситуацією в грецькому суспільстві, за якої державною мовою вважається димотика, шкільна граматику описує саме цей мовний різновид, а на практиці спостерігається широке використання архаїзованих мовних форм у різних типах дискурсів, у тому числі й у побутовому. Отже, сучасна проблематика наукової дискусії навколо грецького мовного питання зводиться до таких положень: 1) класифікація мовних форм, що прийшли в сучасну новогрецьку з кафаревуси; 2) свідоме зменшення ваги архаїзованих мовних форм у різних видах грекомовного дискурсу, як протидія неокафаревусіянству (надмірному мовному пуризму); 3) обґрунтування / спростування доцільності вивчення в школі давньогрецької мови, як передумова гарного володіння сучасною новогрецькою мовою; 4) включення до шкільної програми вивчення архаїзованих мовних форм, що так чи інакше використовуються у фаховій новогрецькій мові; 5) реформування шкільних підручників з новогрецької мови в напрямку заміни ідеологічної складової на наукову. Таким чином, попри те, що сучасна грецька мовна спільнота демонструє мовний консерватизм, а офіційна мовна політика наразі не є чіткою, науковий дискурс фіксує існуючі проблемні моменти мовного вжитку та задає вектор дослідження грецької мовної проблематики.

Література

1. Mackridge P. The Greek Language Controversy. URL: <http://www.helleniccomserve.com/greeklanguage.html> (дата звернення: 08.06.2020)
2. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α., Φλιάτουρας Α. Από το λόγιο επίπεδο της αρχαίας ελληνικής στη νέα ελληνική: εφαρμογή και διδακτικές προοπτικές. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*. 2018. Τ. 38. Σελ. 37–50.
3. Γεωργαλίδου Μ., Λαμπροπούλου Σ., Σαρρή Χασάν Ν. Γλωσσικό ζήτημα, γλωσσικός συντηρητισμός και το 2ο κύμα φεμινιστικής γλωσσολογίας: Η αναφορά στη γυναίκα στην ελληνική γλώσσα. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*. 2018. Τ. 38. Σελ. 67-78.
4. Ιορδανίδου Ά. Ζητήματα τυποποίησης της σύγχρονης νεοελληνικής. *Ίσχυρές' και Άσθενείς' Γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Όψεις του Γλωσσικού Ηγεμονισμού / Χριστίδης Α.-Φ. Θεσσαλονίκη, 1996. Σελ. 835–54.*
5. Καλλέργης Μ., Γεωργουλέα Μ. Τυπική και άτυπη χρήση της μετοχής σε επιλεγμένα μεταφράσματα από όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία: πρακτικά του 7^{ου} Συνεδρίου* (Αθήνα, 22-24 Οκτωβρίου, 2009). Αθήνα, 2009. URL: http://www.eleto.gr/download/Conferences/7th%20Conference/7th_19-28-KallergisMi-GeorgouleaMa_Paper2_V03.pdf (дата звернення: 05.08.2020)
6. Κανάκης Κ. Ελλάς-Τουρκία: διγλωσσία; Γλωσσικός τουρκισμός και δημοτικισμός. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*. 2010. Τ. 30. Σελ. 261-274.
7. Καρβουνής Χ. Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: συγκρίσεις, απολογισμός και προοπτικές με γνώμονα τη νέα ελληνική. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*. 2010. Τ. 30. Σελ. 303-313.

8. Μιχάλης Α. Ο ρόλος της γνώσης της αρχαίας ελληνικής στην αποτελεσματική χρήση της νέας ελληνικής γλώσσας: Γλωσσική ιδεολογία και εκπαιδευτικές προεκτάσεις. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*. 2018. Τ. 38. Σελ. 135-148.
9. Σαραντάκος Ν. Γλώσσα μετ' εμποδίων. Συμβολή στη χαρτογράφηση του γλωσσικού ναρκοπεδίου. Αθήνα, 2007. 372 σ.

УДК 811.1'25-115(043)

Гаргасва О.В.

старший викладач кафедри грецької філології та перекладу

КУЛЬТУРНИ КОНЦЕПТИ ЯК ОДИНИЦІ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Основою формування концептуальної картини світу є особлива одиниця ментальності – *концепт*. Оперуючи цим поняттям, слід враховувати той факт, що концепт відноситься до принаймні двох галузей знань – когнітивістики, та зокрема лінгвокогнітології та лінгвокультурології, де концепту відводиться неоднакова роль.

Концепт (лат. *conceptus* – думка, поняття) – 1) у когнітивній лінгвістиці та психології – одиниця ментальності, свідомості, пам'яті, якою оперує людина процесі мислення і за допомогою якої здійснюється, зберігається та відображається зміст досвіду і знань [3, с. 70]; 2) у лінгвокультурології – одиниця, яка виражає етнонаціональну специфіку і вербалізується в словах, фразеологізмах та інших мовних засобах [3, с. 70].

Отже, існують два підходи до розуміння поняття концепту – лінгвокогнітивний та лінгвокультурний. В нашому дослідженні ми будемо дотримуватись лінгвокультурного підходу до визначення поняття концепту, тобто будемо вважати концептом базову одиницю культури.

Ю. С. Степанов стверджує, що «в структуру концепта входить все те, що робить його фактом культури – вихідна форма (етимологія), стисла до основних ознак змісту історія; сучасні асоціації; оцінки тощо» [6, с. 41].

Лінгвокогнітивний та лінгвокультурний підходи до розуміння концепту не взаємовиключають один одного: концепт як ментальна одиниця в свідомості індивіда є шлях до концептосфери суспільства, тобто в кінці кінців до культури, а концепт як одиниця культури – це зафіксований досвід колективу, який є здобутком індивіду.

Отже, ці підходи відрізняються векторами по відношенню до індивіда: лінгвокогнітивний концепт – це напрямок від індивідуальної свідомості до культури, а лінгвокультурний концепт – це напрямок від культури до індивідуальної свідомості [1, с. 97].

Ключові концепти культури займають важливе місце у колективній мовній свідомості, тому їх дослідження вважається надзвичайно актуальною проблемою.

Концепти як одиниці етнокультурної інформації відображають світ національного світосприйняття предметів і понять, позначених мовою. На думку Д. С. Ліхачова, вони виникають у свідомості людини не тільки як натяк на можливе значення, а і як відгук на мовний досвід людини в цілому – поетичний, прозаїчний, науковий, соціальний, історичний [2].

А. Я. Гуревич поділяє концепти культури на дві групи: «космічні», філософські категорії, які він називає універсальними категоріями культури (час, простір, зміна, рух, причина), та соціальні категорії, так звані культурні категорії (свобода, право, справедливість, праця, багатство, власність) [7]. Виокремлюють ще одну групу – категорії національної культури (наприклад, для української культури це – воля, доля, соборність, французької – душа, тоска, любов, грецької – свобода, гостинність тощо). Слід зазначити, що в мові національно-культурних концептів значно більше, ніж може здатися на перший погляд.

Таким чином, кожна культура має свої ключові концепти. За визначенням В. А. Маслової, *ключові концепти культури* – базові одиниці картини світу, які зумовлені культурою, та мають велику значущість як для окремої мовної особистості, так і для лінгвокультурного суспільства в цілому [4, с. 49].

Культурний концепт – багатомірне смислове утворення, в якому виокремлюються образна, ціннісна, та поняттєва сторони [1, с. 91]. Образна сторона концепту – це зорові, слухові, тактильні, смакові характеристики предметів, явищ, подій, відображених в нашій пам'яті. Поняттєва сторона концепту – це мовна фіксація концепту, його позначення, опис, ознакова структура, дефініція, зіставні характеристики даного концепту по відношенню до того чи іншого ряду концептів. Ціннісна сторона концепту – важливість цього психічного утворення як для індивідууму так і для колективу [1, с. 107]. Опис концепту, за твердженням В. І. Карасика, – це спеціальна дослідницька процедура тлумачення значення його імені та близьких позначень [1, с. 92].

На думку В. П. Нерознака, культурно-маркована лексика та безеквівалентна лексика є саме той лексикон, на матеріалі котрого слід скласти переліки фундаментальних національно-культурних концептів